

Anadolu'da İlk Tarihi Kayıt Örnekleri Üzerine Bir Analiz "Kültepe Tabletleri"

Nurgül Yıldırım*

Giriş

Anadolu'da sistemli yazının kullanılmadığı, dolayısıyla yazılı tarihin Anadolu topraklarında henüz başlamadığı dönemlerle ilgili ilk yazılı metinler olarak, Akad krallarının Anadolu üzerine gerçekleştirdikleri seferlere ait kayıtlar değerlendirilmiş ve böylelikle Anadolu'nun ön tarihi bu kaynaklar yardımıyla aydınlatılabilmektedir. Akad kralı Sargon (MÖ 2334-2279) ve torunu Naramsin (MÖ 2254-2218) dönemlerine ait askeri başarıların anlatıldığı Şartamhari "savaşın kralı" adlı kaynaklarda, Puruṣhanda/Puruṣhattum olarak adlandırılan ve günümüz Acemhöyük/Aksaray yakınlarına lokalize edilen bölgedeki Akadlı tüccarların yardım isteği üzerine, Sargon tarafından bu coğrafyaya gerçekleştirilen sefer konu edilmiştir.¹ Akadlı Sargon, metninde Amanos Dağlarını ikiye böldüğünü ve oraya bir anıtını diktirdiğinden söz etmiştir. Bu metnin Eski Asurca dublikatı 1995 yılında Kültepe/Kaniş kazıları sonucunda ele geçirilmiş ve bilim dünyasına C. Günbattı tarafından kazandırılmıştır.²

• Doç. Dr., Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, Es-kiçağ Tarihi Anabilim Dalı, Hatay/TÜRKİYE, nyildirim@mku.edu.tr ORCID: 0000- 0002-4692-2823 DOI: 10.37879/9789751749987.2022.6

1 Bir diğer önemli belge olan Naram-Sin (MÖ 2254-2218) metninde ise, yine *Puruṣhanda* yer adı ile *Kaniş* ve *Hatti* şehirleri yer almıştır. Detaylı bilgi için Bk. Emin Bilgiç, "Anadolu'nun İlk Tarihi Çağının Ana Hatlarıyla Rekonstrüksiyonu" *AÜDTCFD*, 6/5 (1948), s. 493-494.

2 Cahit Günbattı, "Kültepe'den Akadlı Sargon'a Ait Bir Tablet", *Archivum Anatolicum* 3, Ankara 1997, s. 131-155.

Anadolu'da Akadlı tüccarların varlığı ile başlayan Anadolu ön tarihi, Asurlu tüccarların³ koloniler kurarak Anadolu'daki varlığıyla, Anadolu'nun yazılı tarihe geçiş süreci başlatılmıştır. Akadlı tüccarlarca küçük çapta ve yalnızca "ticari kolonileşme" olarak başlatılan ticari aktiviteler, Asurlu tüccarlarca geliştirilmiş ve zamanla sistemli bir ticari organizasyona dönüştürülmüştür. Bu ticari organizasyonun merkezi Kaniş (Kültepe/Kayseri) olarak belirlenmiştir. Asurlu tüccarların bildikleri çiviyazını Anadolu'da da kullanmaları, ticareti daha işlevsel kılmının yanı sıra, Anadolu'nun sistemli yazıyla tanışmasına ve Anadolu'nun yazılı tarih sürecine geçişini de simgelemiştir.

Asurlu tüccarlarca günümüz Kayseri ilinde kurulan ticaret kolonilerinin merkezi konumundaki Kaniş/Kültepe'de gerçekleştirilen kazılar sonucunda ele geçirilen yaklaşık 23 bin 500 Eski Asurca tablet⁴, MÖ II. bin başlarındaki Anadolu tarihini aydınlatan temel kaynaklardan biri olarak kabul edilmiştir. Asurlu tüccarların arşivlerinden oluşan ve literatüre Kapadokya Tabletleri / Kültepe Tabletleri⁵ olarak geçen tabletlerin konusunu, çoğunlukla, ticari mektuplar, vesikalar, çeşitli sözleşmeler ve antlaşmalar oluşturmıştır.

3 Asur'daki şirketler ya da kendi adlarına ticaret yapan tüccarlar Anadolu'ya, başta çeşitli kumaşlar ve tunç elde etmek için ihtiyaç duyulan kalay olmak üzere çeşitli aksesuar ve mamul eşyaları getirmiş ve bunların karşılığında gümüş ve altın almışlardır. Cahit Günbattı, "Anadolu'nun Politik Manzarası", *ArkeoAtlas*, 01, İstanbul 2011, s. 252-253.

4 Kültepe'de ilk kazılar 1893-1894 yıllarında Ernest Chantre tarafından yapılmış, ardından 1906 yılında Hugo Wincler ve Bedrich Hrozny tarafından devam ettirilmiştir. 1948-2005 yıllarında Prof. Dr. Tahsin Özgüç tarafından sürdürülen kazılar, vefatının ardından, Prof. Dr. Fikri Kulakoğlu başkanlığında devam ettirilmektedir. Kültepe kazıları sonucunda bulunan yaklaşık 23 bin 500 tablet, Kültepe II. katında yaklaşık 23 bin, Kültepe Ib katında yaklaşık 500 bin olmak üzere, yerli ve yabancı uzmanlar aracılığıyla bilim dünyasına kazandırılmaya çalışılmaktadır. Kültepe kazıları ile ilgili olarak detaylı bilgi için Bk. Tahsin Özgüç, *Kültepe-Kaniş*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2005, s. 9vd. Fikri Kulakoğlu, "Kültepe Kaniş Karumu: Anadolu'nun En Eski Uluslararası Ticaret Merkezi", *Anadolu'nun Önsözü Kültepe-Kaniş Karumu*, K.B.Ş.B. Kültür Yayınları, İstanbul 2011, s. 40-51.

5 İlk olarak 1881 yılında British Museum uzmanlarından T. G. Pinches, bir benzerinin Paris Bibliotheque Nationale'de bulunduğunu belirterek, Kapadokya'dan geldiği söylenen ve İstanbul'dan satın alınan çivi yazılı bir tablet yayınlanmıştır. Bu tabletleri de geldikleri yerin adı olan Kapadokyalı/Kapadokya Tabletleri olarak adlandırmışlardır. Bu tabletlerde sık sık geçen Kaniş yer adının Kayseri yakınlarındaki Kültepe ile eşleştirilmesi için yaklaşık olarak 30 yıl geçmiş ve B. Hrozny tarafından 1925 yılında Kültepe Höyüğü'nün eteklerinde bulunan diğer tabletlerle de Kaniş-Kültepe eşleştirmesi sağlanmıştır. Dolayısıyla Kapadokya Tabletleri adı verilen tabletler, daha net bir adla, yani Kültepe Tabletleri adıyla anılmıştır. Kültepe'nin keşfi ve Kültepe kazıları ile ilgili olarak Bk. Fikri Kulakoğlu, "Uluslararası Ticaret Merkezi Kültepe-Kaniş", *Aktüel Arkeoloji*, Eylül-Ekim 35, İstanbul 2013, s. 80-81.

Kültepe Tabletlerine Göre Anadolu'nun İdari Yapısı

Anadolu'daki yerel yöneticilerin kontrolünde sürdürülen, “yalnızca ticari kolonileşme” olarak adlandırılan ve Anadolu topraklarında MÖ II. binyılın ilk çeyreğinde başlayıp, 200 yılı aşkın bir süre devam ettiği bilinen Asur Ticaret Kolonileri döneminde⁶ tüccarlar, Asur şehrine ve Anadolu'da kurulan Asur ticaret kurumlarına bağlı bir yapı sergilemişlerdir.⁷ Bu kurumlara ve Asurlu tüccarlara ait tablet arşivlerinden ulaşılabildiği kadarıyla, Anadolu MÖ II. binyılın başlarında, merkezi yönetimden uzak, birçok küçük krallık tarafından yönetilmiştir. Bu krallıkların birbirleriyle olan yazışmaları ise Anadolu'nun bu dönemle ilgili idari sistemi hakkında detaylı veriyi sunmuştur. Örnek olarak Warşama ve Kaniş krallıkları arasındaki mektuplaşma değerlendirilebilir. Bu kapsamda değerlendirilebilecek ilk mektup Kaniş kralı Warşama'nın yazmış olduğu mektubuna cevaben Mama ülkesi kralı Anum-hirbi⁸ tarafından yazdırılmıştır. Anadolu'lu bu iki krallığın vassal beylikler ile ilgili yaşadıkları sorun mektubun ilgili satırlarında şu ifadelerle kayıt altına alınmıştır: (kt g/t 35)

¹)um-ma Anu-um-hi-ir-bi ru-ba-um ²)Ma-ma-i-ú-um-ma a-na Wa-ar-ša-ma ³)ru-ba-im ⁴)Kà-ni-ši-im qi-bi-ma ⁵)ta-áš-pu-ra-am um-ma a-ta-ma ⁶)Ta-i-ša-ma-<i>-ú-um ur-dí-i ⁷)a-na-ku ú-ša-ba-šu ú a-ta ⁸)Sí-bu-ha-i-a-am İR^{ra-ad}-kà ⁹)a-ta ša-bi-šu iš-tù-ma ¹⁰)Ta-i-ša-ma-<i>-ú-um ká-lá-áb-kà-ni ¹¹)a-mi-nim iš-ti ša-ra-ni-e ša-ni-ú-tim ¹²)i-da-ba-áb ¹³)ša-ni-ú-tim i-da-ba-áb ¹⁴)Sí-bu-ha-i-ú-um ká-al-bi ¹⁵)iš-tí ša-ra-ni-e ša-ni-ú-tim ¹⁶)i-da-bu-ub ru-ba-um Ta-i-š[a-ma-i-ú-um] ¹⁷)a-na ša-al-ši-ni ru-ba-im ¹⁸)i-tù-wa-ar ki-ma be-el ¹⁹)nu-ku-ur-tí-a i-du-kà-ni ²⁰)ù Ta-i-ša-ma-i-ú-um ²¹)a-na ma-tí-i-a im-qú-ta-ma ²²)12 a-lá-ni-e-a úh-ta-li-iq... “¹⁻³) Mama rubā'u'su şöyle

6 Asur ticaret kolonileri tarihlendirme çalışmaları için Bk. Klaas R. Veenhof, *The Old Assyrian List Of Year Eponyms From Karum Kanis hand Its Chronological Implication*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Seri VI-No. 64, Ankara 2003, s. 6-58. ; Cahit Günbattı, “An Eponym List (KEL G) from Kültepe”, *Altorientalische Forschungen*, Vol. 35, Weisbaden 2008, s. 103-132.

7 Asurlu tüccarların Anadolu'daki ticari faaliyetlerini düzenleyen ve bu tüccarlara destek veren kurumlar ile ilgili olarak Bk. İrfan Albayrak, “*Asur Ticaret Kolonileri Devrinde Kurumlar ve Fonksiyonları*”, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara 2000. Asurlu tüccarların Anadolu'da kurmuş oldukları ticari sistemin güvencesi niteliğindeki kurumların varlığı, Asurlu olmayan tüccarların Anadolu'da serbest ticaret etme haklarını fazlasıyla kısıtlamıştır. Kültepe tabletlerinde nadir geçen Asurlu olmayan tüccarlar ile ilgili olarak Bk. Hakan Erol, “Eski Asur Şehir Devletinin Ticari Tekelleşme Politikası”, A.Ü.D.T.C.F. *Tarih Araştırmaları Dergisi*, S. 34, Ankara 2015, s. 431-436.

8Anum-hirbi metni ile ilgili detaylı bilgi için Bk. Kemal Balkan, *Mama Kralı Anum-Hirbi'nin Kaniş Kralı Warşama'ya Gönderdiği Mektup*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1957.

söyler: Kaniş *rubā'u*'su Warşama'ya de ki: ⁴⁾ “sen bana mektup gönderdin ve (bu mektubunda) dedin ki: ⁵⁾ “kölem Taişama'lıyı ⁶⁾ ben teskin edeceğim Fakat sen ⁷⁾ kölen Sibuha'lıyı ⁸⁾ teskin ediyor musun? Mademki ⁹⁾ Taişama'lı senin köpeğindir, ¹⁰⁾ ne için başka şarru'larla ¹¹⁾ münakaşa ediyor? ¹³⁾ Benim köpeğim Sibuha'lı ¹⁴⁾ diğer şarru'larla ¹⁵⁾ münakaşa ediyor mu? Taişama'lı bir *rubā'u* ¹⁶⁾ bizim aramızda üçüncü bir *rubā'u* ¹⁷⁻¹⁸⁾ olmalı mı? Düşmanım beni “öldürür öldürmez” (= yener yenmez, yendiği zaman) ¹⁹⁾ Taişama'lı ²⁰⁾ memleketime akin edip ²¹⁾ on iki şehrimi tahrip etti...”

Mektuptan anlaşılacağı üzere Anadolu bu dönemde, başlarında *rubā'um* “kral” olan irili ufaklı krallıklar ve bu krallıklara bağlı beylikler tarafından idare edilmiştir. Asurlu tüccarların bu *rubā'um*'lardan ya da yerel beyliklerden aldıkları izin ve karşılıklı varılan bir antlaşma sonucunda ticari aktivitelerini gerçekleştirebildikleri düşünülmüştür. Bu antlaşmalar, genellikle, şipru şa alim “Asurlu bir elçi”, *kārum* evinin yetkilileri ve yerel saray görevlilerinin huzurunda gerçekleştirilmiş ve genellikle benzer maddeler üzerinde uzlaşa sağlanmıştır. Yerel sarayın haklarının korunması esasında şu maddeler öne çıkmıştır:

* Saray, tüccarların kentte getirdikleri kumaştan % 5 civarında ve kalyandan ise 2/65 oranında yani her eşek yükünden 4 *mina* (yaklaşık 8 gr) vergi alacaktır.

* Saray, ithal edilen kumaşın % 10'nun ilk satın alma hakkına sahiptir. Sarayın *husārum* ve *amutum*⁹ ticaretinde tekeli bulunmaktadır.

Asurlu tüccarların haklarının korunması ve kervan güvenliğinin sağlanması amacıyla şu maddeler belirlenmiştir:

* Asurlu tüccarların Anadolu'da bulunan *kārum* ya da *wabartumlarda* yerleşme, duruma göre konaklama, hakkı ve buldukları bölgenin sarayı tarafından korunma talebi karşılanacaktır.

* Asurlu tüccarlara, geçtikleri bölgelerde o bölgenin sarayı tarafından korunma sözü verilecektir. Aynı zamanda yolculuk esnasında soyulma durumunda uğranılan zarar yine saray tarafından karşılanacaktır.

*Asurlu tüccarların konaklayacakları kentin saray-depolarını kullanmalarına olanak verilecektir.

9 *husārum* ve *amutum* ile ilgili olarak Bk. Salih Çeçen, “Kaniş Karumu'nun Diğer Karum ve Wabartumlara KUAN (amutum) İle İlgili Önemli Talimatları”, *Bellekten* , 1997 C.LXI, Sa.231, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1997, s. 219-232.; Nurgül Yıldırım, *Kültepe Tabletlerinde Geçen Süs Eşyaları*, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara 2014, s. 11-26.

Anadolu'daki kalay ticaretinin Asurlular'ın tekelinde bulunduğu bilinmektedir. Altın konusunda ise, Asurlu tüccarların oldukça büyük ağırlıklarla altın alımları, tekelleşmenin koloni döneminde yalnızca kalayla sınırlı olmadığını, zaman içerisinde Anadolu'nun sahip olduğu maden kaynaklarının da büyük ölçüde Asur'a aktarıldığını göstermiştir. Maden ticareti ile başlayan ticaretin zaman içerisinde süs eşyaları, kumaş ve çeşitli mamul eşya ile çeşitlendiği görülmüştür.

Koloni döneminde Anadolu halkın da çeşitli meslek grupları etrafında örgütlenmeye başladıkları gözlenmiştir. Bu meslek gruplarının başında *rabi* "büyük/baş/amir" unvanı/rütbesi taşıyan bir görevlinin olması, meslek gruplarının organize bir biçimde çalıştıklarının göstergesi olmuştur. E.Bilgiç, bazıların bir âmirinin de olduğu görülen bu meslek ve memurlukların, lonca teşkilatının ilk izlerini taşıdığını belirtmiştir.¹⁰ Bunlara örnek olarak, hem Asurca bilen, hem de yerlilerle iletişim kurabilen, tabletlerde *targumannum* "tercüman" olarak geçen, bir meslek grubunun varlığı da kanıtlanmıştır. Yine diğer iş kollarında görüldüğü gibi bu *targumannum*ların başında *rabi targumannim* olarak kaydedilen amirlerin olduğu anlaşılmıştır.¹¹

Asurlu tüccarlar ve Anadolu saraylar arasında yapılan ve temel maddeleri yukarıdaki gibi sıralanan antlaşmalar¹², ticaretin karşılıklı hakların korunması esasına dayalı geliştiğinin en önemli göstergesi olmuştur. Asur ve Anadolu arasındaki ilişkilerin yalnızca ticari faaliyetler ve çıkarlar doğrultusunda geliştiğini yine tarihi önemi yüksek bir Kültepe tableti olan Kt 01/k 217 gözler önüne sermiştir. Bir mektup niteliği taşıyan bu tabletin, Anadolu bir kralın Asur'a gönderdiği mektubuna cevaben yazıldığı ve iki Anadolu krallık olan Harsamna ve Zalpa'nın savaş halinde olmasını konu edindiği anlaşılmıştır. Asur kralı I. Şamşi-Adad'ın asker desteği sağlayarak, Zalpa yanlısı bir tutum içerisinde olması, Harsamna kralının Asur ticaret

10 Emin Bilgiç, "Anadolu'nun İlk Tarihi Çağının Ana Hatlarıyla Rekonstrüksiyonu" *AÜDT-CFD*, C. 6, S. 5, Ankara 1948, s. 508.

11 Salih Çeçen, "Kültepe II. Tabaka Vesikalarına Göre Anadolu'nun Siyasi Tarihi İle İlgili Yeni Gelişmeler", *XI. Türk Tarih Kongresi Bildirisi*, 1990, s. 201-210.; İrfan Albayrak, "Asur Ticaret Kolonileri Döneminde Asurlu Tüccarlar ile Yerli Halk Arasındaki İlişkiler", *III. Kayseri ve Yöresi Tarih Sempozyumu Bildirileri*, Kayseri 2000, s. 36.

12 Hahhum ve Kaniş antlaşmaları Kültepe Ib katında ele geçirilmiştir. Anadolu saraylar ve Asurlu tüccarlar arasındaki antlaşmalar ve ilişkiler için Bk. Cahit Günbattı, "Two Treaty Texts Found at Kültepe", ed. J.G. Dercksen, *Assyria and Beyond, Studies Presented to M. T. Larsen*, Leiden, 2004, s. 259-264.; Klaas, R. Veenhof-Jesper Eidem, *Mesopotamia, The Old Assyrian Period*, Academic Press Fribourg Vandenhoeck&Ruprecht, Göttingen 2008, s. 194-200.

kervanlarına yolu kapatmasına neden olmuştur. Ticaretin sekteye uğramaması ve dost bir kralın kaybedilmemesi için mektup, şipru şa âlim “Asur elçileri” tarafından yazılmıştır. Harsamna kralı Hurmeli Asur elçilerine, krallarının Zalpa kralını desteklediğinde, bu duruma karşı çıkmadıklarına olan kızgınlığını şu ifadelerle belirtmiştir: (Kt 01/k 217¹³)

²⁰⁾ *i-nu-mì be-el-ku-nu şa-ba-am* ²¹⁾ *a-na Za-al-pá-i-im i-dí-nu* ²²⁾ *a-mì-nim a-tù-nu a-na šé-pé-e-šu* ²³⁾ *lá ta-am-qú-ta-ma şa-ba-am* ²⁴⁾ *a-na Za-al-pá-i-e-im a-na ta-da-nim lá tù-ša-ak-li-a-šu...* “²⁰⁻²⁵⁾ “Beyiniz (Şamši-Adad) Zalpalı’ya (Zalpa kralına) asker verdiğinde, siz niçin ayaklarına kapanmadınız ve onu Zalpalı’ya asker vermektен alıkoymadınız?...”

Mektup tüccarların diplomatik krizlerde hangi safta yer alacaklarını belirlemeleri ve izleyecekleri stratejiyi netleştirmeleri adına da oldukça farklı bilgiler içermiştir. Anadolu kral Harsamna ile kendi kralları arasında bir tür arabuluculuk yapmaya çalışan tüccarlara, Asur kralı tarafından söylenen şu ifadeler dikkat çekicidir:

³⁹⁾ *a-tù-nu tám-kà-ra-tù-nu* ⁴⁰⁾ *i-[a-ú]-tum ur-du-ú-a* ⁴¹⁾ *ù ša Ha-ar-sá-am-na-i-im* ⁴²⁾ *ur-du-šu-ma ki-ša-ma kà-kà-am* ⁴³⁾ *na-áš-a-tù-nu-ma ur-ke-e-a* ⁴⁴⁾ *ta-ta-na-lá-kà a-tù-nu tám-kà-ra-tù-nu* ⁴⁵⁾ *ša tám-kà-ru-tí-ku-nu ki-ma* ⁴⁶⁾ *ta-le-e-a-ni ha-ra-na-tim* ⁴⁷⁾ *a-ta-lá-kà a-na ba-ri-tí LUGAL-e* ⁴⁸⁾ *kà-áb-tù-tim ni-a-tí* ⁴⁹⁾ *mì-nam tá-hu-a-tù-nu be-el-ni a-ta* ⁵⁰⁾ *ur-du-kà...* “³⁹⁻⁴²⁾ Siz tüccarlar benim mi kölelerimsiniz yoksa Harsamnalı’nın mı kölelerisiniz? ⁴²⁻⁴⁴⁾ (Elbette gerektiğinde) silahı çekip arkamdan geleceksiniz! ⁴⁴⁻⁴⁷⁾ Siz ticaretle (meşgul) tüccarlarsınız, elinizden geldiği kadar (iş) seyahatlerine çıkın! ⁴⁷⁻⁴⁹⁾ Biz yüce kralların arasına niçin giriyorsunuz? ...”

Asurlu kralın, tüccarların yalnızca ticaretle ilgilenmeleri gerektiği, siyasi herhangi bir faaliyette bulunmamaları emri ve Anadolu saraylarla yapmış oldukları antlaşmalar, Asurlu tüccarların Anadolu’da gerçekleştirmiş oldukları ticaretin, yalnızca ticari aktivitelerden oluştuğunu gözler önüne sermiştir. Anadolu’da bu dönemde bulunan irili ufaklı krallıkların varlığı ve bu ticaretle yalnızca bu krallıkların söz sahibi olması Anadolu’daki merkezi yapıdan uzak, bütün içinde parçalanmış idari sistemin varlığını göstermiştir. Anadolu krallıklarının sahip oldukları hammadde ve pazar ürünlerinin çeşitliliğine bağlı olarak, bazı ticari mallarda tekelleşmeye gitmesi¹⁴, Asurlu tüccarlarla yerel saray arasında yapılan antlaşmaların da içe-

13 Cahit Günbattu, *Harsamna Kralı Hurmeli’ye Gönderilen Mektup ve Kaniş Kralları*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2014, s. 16-20.

14 Koloni döneminde Asur’un ticari tekelleşme siyaseti hakkında Bk. Hakan Erol, “Eski

riğinin değişmesine neden olmuştur. Asurlu tüccarların yerel saraylardan talep ettikleri kervan güvenliğinin sağlanması karşısında, yerel sarayların da sıklıkla yaşadıkları sıkıntıları kaçakçılıkla ilgili olmuştur. ATHE 62 no'lu mektup, hem kaçakçılığın varlığını, hem de Anadolu'lu yerel saraylarda *ruba'um*'ların yanı sıra *rubatum*'ların "kraliçe/beyce" yetki sahibi olduklarını göstermiştir. Asurlu bir tüccar olan İmdilum'un kardeşi Ennum-Bēlum ile birlikte diğer kardeşleri olan Puzur-Aššur'a, kaçakçılık yapmaması uyarısında buldukları ATHE 62 no'lu mektupta yerel krallıkların alması gereken önlemler mektuba şu ifadelerle yansıtılmıştır:

²⁸⁾ *pá-zu-ur-tù-šu DUMU İr-ra-a a-še-er* ²⁹⁾ *Pu-šu-ke-en₆ ú-še-ri-am-ma*
³⁰⁾ *pá-zu-ur-tù-šu i-ší-bi-it-ma* ³¹⁾ *Pu-šu-ke-en₆ É.GAL^{lím} i-š-ba-at-ma* ³²⁾ *a-na*
ki-še-er-sí-im i-dì-ma-ša-ra-tum! ³³⁾ *da-na a-na Lu-hu-sà-ti-a Hu-ra-ma* ³⁴⁾ *Ša-*
lál-ah-šu-a à a-na ma-ti-ša a-dìša ³⁵⁾ *pá-zu-ur-tim ru-ba-tum ta-áš-pur-ma...* "İrrá'nın oğlu kaçak malları Püšu-kēn'e gönderdi fakat kaçak mallar yakalandı. Bu nedenle Püšu-kēn sarayda tutuldu ve onu hapse attılar. Korumalar güçlüdür. Kraliçe, Luhuzatia'ya Hurama'ya, Šalahšuwa'ya ve kendi memleketindeki kaçakçılıkla ilgili yerlere haber gönderdi. Gözlerinizi açın ve hiçbir şekilde kaçakçılık yapmayın..."

Asurlu tüccarların yerli saraylardan aldıkları izinle Anadolu'da bir yaşam alanı oluşturmaları sağlanmış ve bu doğrultuda, pazar yerleri yakınlarında Asurlu tüccarların yerleşim alanları oluşturulmuştur. Anadolu'lu halk ile ticari faaliyetler çerçevesinde etkileşim içinde olan Asurlu tüccarlar, zamanla Anadolu'lu halk ile gündelik yaşam boyutu olan ilişkiler de gerçekleştirmişlerdir.

Kültepe Tabletlerine Göre Anadolu'nun Sosyal ve Ekonomik Yapısı

Kültepe'de gerçekleştirilen kazılar sonucunda ulaşılmış olan tabletlerin çoğunlukla Asurlu tüccarların Anadolu'daki ticari faaliyetleri ile ilgili olduğu bilinmektedir. Az sayıda ele geçirilmiş olan ve Asurlu tüccarların Anadolu'daki günlük yaşamla, yerli halkla ya da ticari faaliyetleri dışındaki herhangi bir durum karşısında yazmış oldukları mektuplar, MÖ II. binyıl Anadolu halkları ve sosyal yaşamı ile ilgili bazı önemli sonuçlara ulaşılmamasını sağlamıştır. Öncelikle Asurlu tüccarların Anadolu'daki ticari sözleşmelerinde, borç senetlerinde ya da aile hukuku ile ilgili tabletlerde tanık olarak yer alan yerli kişi adları ve bu adlar üzerinde gerçekleştirilen etno-linguistik çalışmalar sonucunda, Koloni döneminde Anadolu'da yaşamış olan halk-

ların kökeni hakkında bilgi sahibi olunabilmiştir. Bu doğrultuda değerlendirilebilecek önemli bir belge olan EL 276'da geçen ifadelerden, Asurlu tüccarların yerli kadınlarla evlenebildiği, yaşanan bir anlaşmazlık durumunda boşanabildikleri ve Koloni döneminde Anadolu'da Hatti kökenli¹⁵ insanların yaşadıklarına dair izlere rastlanmıştır. Asurlu Ennam-Aşşur'un oğlu ile Asurlu Aşşur-bēli'nin kızının boşanması ile ilgili hazırlanmış olan bu metinde geçen Aşşur-bēli'nin kızının adı Zibezibe Hattice bir ad olarak değerlendirilmiştir.¹⁶ Bu kişi adından yola çıkarak, Asurlu Aşşur-bēli'nin Hattili bir kadınla evlenmiş olduğu ve Anadolu'da kalmış olduğu sonucuna varılmıştır. Bu sonucu, yani Asurlu tüccarlar ve Anadolu kadınları arasındaki evliliklerin varlığını destekler nitelikteki bir diğer Kültepe tabletleri ICK I, 32 numaralı belgedir. Bu belgede Asurlu tüccar Pilah-İstar'ın Anadolu'da bir kadın olan Walawala ile gerçekleştirdiği evliliğin sonlanması konu edilmiştir. Metnin girişi şöyle kaydedilmiştir: (ICK, 32)

¹⁾ *Pi-lá-a[h-İstar Wa-l]á-wa=lá* ²⁾ *a-ma-sú [e-z]i!-ib!...* ⁴¹⁻²⁾ Pilah-İstar karısı Walawala'yı boşadı (bıraktı)..”

Yukarıdaki metinde geçen Anadolu kadının adı (Walawala) üzerinde yapılan etimolojik çalışmalar, bu kişi adının Hatti kökenli olduğunu göstermiştir. Hattili insanların dışında, Koloni döneminde Anadolu'da yaşadığı bilinen bir diğer halk Hurri kökenli halktır. Hurri¹⁷ ve Hatti kökenli halklar, Koloni döneminin ardından kurulan, Anadolu'daki ilk büyük merkezi yapı olan Hititler'i gerek mitolojik unsurlar, gerekse de kültürel altyapı yönünden fazlasıyla etkilemişlerdir. Bundan dolayıdır ki, özellikle bu iki halka ait tanrı ya da kişi adları hem Koloni döneminde, hem de Hitit çivi yazılı kaynaklarda benzerlik göstermiştir.¹⁸ Hurrice olduğu bilinen Anum-hirbi

15 Hattiler, MÖ 3. binyıl ortalarından itibaren, Orta Anadolu'da, küçük beylikler halinde yaşamış, Anadolu'nun bilinen en eski halklarından. Önceleri yalnızca Orta Anadolu coğrafyasında yaşayan halkı tanımlamada kullanılan Hatti adı, Hitit krallarının kendilerini “Hatti Ülkesi Kralı” olarak tanımlamaları ve Hitit coğrafyasının topraklarını genişletmesi sonucunda, Orta Anadolu, Güney Anadolu ve Suriye'nin kuzeyindeki halkların tanımlanmasında da kullanılmıştır. Ahmet Ünal, *Hititler Devrinde Anadolu I*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 2002, s. 22-23.

16 Paul Garelli *Les Assyriens en Cappadoce* (AC), Paris 1963, s. 153. ;Esma Öz, *Asur Ticaret Kolonileri Döneminde Anadolu'nun Etnik ve Sosyal Yapısı*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2005, s. 11-12.

17 Huriler MÖ 3. Binyılın ortalarında Yukarı Dicle bölgesinde yerleşmiş olan ve zamanla kurdukları krallıkların sınırları oldukça genişleyen, Kafkas kökenli bir halk olarak tanımlanmıştır. Ünal, *age.*, s. 90-96.

18 Hitit panteonunu oluşturan Tanrı adlarının büyük çoğunluğu Hatti ya da Hurri kökenlidir. Koloni döneminde ise bu tanrı adlarının kullanımıyla oluşturulan teofor kişi adlarına oldukça

kişi adı, yukarıda analiz edildiği üzere (Kt g/t 35), Mama kralı olarak bilinmektedir. Yerli bir krala ait olan bu kişi adının dışında, Kaniş'te tüccarlık yaptığı düşünülen bir başka Hurrili olan Unapše için ise, bir Kültepe tabletinde şu ifadeler kaydedilmiştir: (Kt. k/k 4)

¹⁾ *a-na Ú-na-ap-še qí-bi-ma* ²⁾ *um-ma Eh-li-a-du* ³⁾ KÜ^{pi} 1 *ma-na* 15 GÍN KÜ ⁴⁾ *iš-tù* 25 MU.I.KAM *i-še-ri-kà* ... ⁴⁻⁴⁾ Unapše'ye Ehliadu şöyle söyler! benim gümüşüm 1 *mana* 15 şeqel gümüş 25 yıldır senin zimmetinde bulunmaktadır..."

Kültepe tabletlerinde kaydedilmiş Anadolu'lu bir diğer halk Luviler¹⁹ kökenli halk olmuştur. Bu halkın, özellikle yüksek rütbeli görevliler olduğu metinlerden anlaşılmıştır. Luvili insanların yüksek memuriyetlerdeki görevlerini Koloni döneminden sonra Hititler döneminde de gerçekleştirdikleri bilinmektedir.

Koloni döneminde Anadolu'lu halklar içinde kültürel özellikleri açısından yeterli kaynağa ulaşılamamış olunanı, günümüz Kastamonu yakınlarında yaşadıkları tahmin edilen Pala kökenli halktır. Bu halkın yalnızca birkaç Kültepe tabletinde adı kaydedilmiştir.²⁰

Genel hatlarıyla değinilen Koloni dönemi Anadolu halkları, ticaret ve bu ticaretin beraberinde getirdiği kaçınılmaz demografik çeşitliliği evlilikler yoluyla da zenginleştirmiştir. Asurlu tüccarların Anadolu'lu kadınlarla evlenmelerini ya da boşanmalarını konu alan tabletler, Anadolu'daki aile hukukunun Asurlulardan farklı olduğunu ve Anadolu'da kadın haklarının Asur'dan daha gelişkin olduğunu göstermesi açısından önemli görülmüştür. Kültepe tabletlerinde geçen "Asurlu bir tüccar Anadolu'lu bir kadınla evlenmişse, Anadolu'dan başka kadın alamaz" ifadesi, Anadolu'lu kadının haklarının korunması açısından alınmış bir önlem olarak değerlendirilmiştir. Ayrıca bu ifadeden yola çıkılarak, Anadolu'daki tek eşli bir evlilik modelinin (monogami) kabul gördüğü düşünülmüştür.²¹

fazla rastlanılmıştır.

19 Luviler, Güney ve Güneybatı Anadolu'da yerleşmiş olan ve köken itibarıyla Hint-Avrupalı özellikler taşıyan bir Anadolu'lu halktır. Luviler ve Hititler'in uzunca bir süre aynı bölgede Asurlu tüccarlarla birlikte yaşadıkları bilinmektedir. Luviler ile ilgili detaylı bilgi için Bk. Trevor R. Bryce, *Luviler Anadolu'nun Gizemli Halkı*, Kalkedon Yayınları, İstanbul 2010, s. 41-82.

20 Bu tabletler ve Koloni dönemi Anadolu etnik yapısı için Bk. Esmâ Öz, "Asur Ticaret Kolonileri Döneminde Anadolu'nun Etnik ve Sosyal Yapısı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2005, s. 9-32.

21 A. Muhibbe Darga, *Anadolu'da Kadın: On Bin Yıldır Eş, Anne, Tüccar, Kraliçe*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2013, s. 89.

Kültepe tabletlerinden Koloni döneminde Anadolu kadınların ticaret hayatında oldukça aktif bir rol üstlendikleri sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonucu destekleyen, Anadolu tüccar kadınlara verilebilecek en güzel örneklerden biri olan Madawada adlı Anadolu bir kadındır. Bilim dünyasına İ. Albayrak tarafından kazandırılan Madawada'ya ait açılmamış zarflı tabletlerden (Kt o/k 39-Kt o/k 40-Kt o/k 64)²² bu Anadolu tüccar kadının köle alım satımı, gümüş ve tahıl ticareti yaptığı anlaşılmıştır. Madawada metninde geçen ve onun kendi ölçü kabının bulunduğundan söz eden satırlar, Madawada'nın ticaret hayatında aktif bir rol üstlendiğinin göstergesi olarak kabul edilmiştir. Metinde bu ifadelerin kaydedildiği satırlar şöyledir: (Kt o/k 64)

¹) 3 *ma-na* KÜ.BABBAR *i-šé-er* ²) *Ku-bi-da-ah-šu* ³) *Azu-ul-ša / a-i-ti-u* ⁴) *Ma-da-wa-da-ti-šu* ⁵) *a-na ma-na* KÜ.BABBAR 1 *ma-na* ⁶) KÜ.BABBAR *ši-ib-tám ú-ša-áb* ⁷) *a-na* 1 *ma-na* KÜ.BABBAR ⁸) 10 *na-ru-uq é-am* ⁹) 10 *na-ru-uq ar-ša-tim* ¹⁰) 1 GUD *ma-ar-a-am* ¹¹) ¹²) 60 NİNDA ¹³) U.N G N 4 *ma-na* KÜ.BABBAR ¹⁴) ¹⁵) ¹⁶) ¹⁷) ¹⁸) ¹⁹) ²⁰) ²¹) ²²) ²³) ²⁴) ²⁵) ²⁶) ²⁷) ²⁸) ²⁹) ³⁰) ³¹) ³²) ³³) ³⁴) ³⁵) ³⁶) ³⁷) ³⁸) ³⁹) ⁴⁰) ⁴¹) ⁴²) ⁴³) ⁴⁴) ⁴⁵) ⁴⁶) ⁴⁷) ⁴⁸) ⁴⁹) ⁵⁰) ⁵¹) ⁵²) ⁵³) ⁵⁴) ⁵⁵) ⁵⁶) ⁵⁷) ⁵⁸) ⁵⁹) ⁶⁰) ⁶¹) ⁶²) ⁶³) ⁶⁴) ⁶⁵) ⁶⁶) ⁶⁷) ⁶⁸) ⁶⁹) ⁷⁰) ⁷¹) ⁷²) ⁷³) ⁷⁴) ⁷⁵) ⁷⁶) ⁷⁷) ⁷⁸) ⁷⁹) ⁸⁰) ⁸¹) ⁸²) ⁸³) ⁸⁴) ⁸⁵) ⁸⁶) ⁸⁷) ⁸⁸) ⁸⁹) ⁹⁰) ⁹¹) ⁹²) ⁹³) ⁹⁴) ⁹⁵) ⁹⁶) ⁹⁷) ⁹⁸) ⁹⁹) ¹⁰⁰) ¹⁰¹) ¹⁰²) ¹⁰³) ¹⁰⁴) ¹⁰⁵) ¹⁰⁶) ¹⁰⁷) ¹⁰⁸) ¹⁰⁹) ¹¹⁰) ¹¹¹) ¹¹²) ¹¹³) ¹¹⁴) ¹¹⁵) ¹¹⁶) ¹¹⁷) ¹¹⁸) ¹¹⁹) ¹²⁰) ¹²¹) ¹²²) ¹²³) ¹²⁴) ¹²⁵) ¹²⁶) ¹²⁷) ¹²⁸) ¹²⁹) ¹³⁰) ¹³¹) ¹³²) ¹³³) ¹³⁴) ¹³⁵) ¹³⁶) ¹³⁷) ¹³⁸) ¹³⁹) ¹⁴⁰) ¹⁴¹) ¹⁴²) ¹⁴³) ¹⁴⁴) ¹⁴⁵) ¹⁴⁶) ¹⁴⁷) ¹⁴⁸) ¹⁴⁹) ¹⁵⁰) ¹⁵¹) ¹⁵²) ¹⁵³) ¹⁵⁴) ¹⁵⁵) ¹⁵⁶) ¹⁵⁷) ¹⁵⁸) ¹⁵⁹) ¹⁶⁰) ¹⁶¹) ¹⁶²) ¹⁶³) ¹⁶⁴) ¹⁶⁵) ¹⁶⁶) ¹⁶⁷) ¹⁶⁸) ¹⁶⁹) ¹⁷⁰) ¹⁷¹) ¹⁷²) ¹⁷³) ¹⁷⁴) ¹⁷⁵) ¹⁷⁶) ¹⁷⁷) ¹⁷⁸) ¹⁷⁹) ¹⁸⁰) ¹⁸¹) ¹⁸²) ¹⁸³) ¹⁸⁴) ¹⁸⁵) ¹⁸⁶) ¹⁸⁷) ¹⁸⁸) ¹⁸⁹) ¹⁹⁰) ¹⁹¹) ¹⁹²) ¹⁹³) ¹⁹⁴) ¹⁹⁵) ¹⁹⁶) ¹⁹⁷) ¹⁹⁸) ¹⁹⁹) ²⁰⁰) ²⁰¹) ²⁰²) ²⁰³) ²⁰⁴) ²⁰⁵) ²⁰⁶) ²⁰⁷) ²⁰⁸) ²⁰⁹) ²¹⁰) ²¹¹) ²¹²) ²¹³) ²¹⁴) ²¹⁵) ²¹⁶) ²¹⁷) ²¹⁸) ²¹⁹) ²²⁰) ²²¹) ²²²) ²²³) ²²⁴) ²²⁵) ²²⁶) ²²⁷) ²²⁸) ²²⁹) ²³⁰) ²³¹) ²³²) ²³³) ²³⁴) ²³⁵) ²³⁶) ²³⁷) ²³⁸) ²³⁹) ²⁴⁰) ²⁴¹) ²⁴²) ²⁴³) ²⁴⁴) ²⁴⁵) ²⁴⁶) ²⁴⁷) ²⁴⁸) ²⁴⁹) ²⁵⁰) ²⁵¹) ²⁵²) ²⁵³) ²⁵⁴) ²⁵⁵) ²⁵⁶) ²⁵⁷) ²⁵⁸) ²⁵⁹) ²⁶⁰) ²⁶¹) ²⁶²) ²⁶³) ²⁶⁴) ²⁶⁵) ²⁶⁶) ²⁶⁷) ²⁶⁸) ²⁶⁹) ²⁷⁰) ²⁷¹) ²⁷²) ²⁷³) ²⁷⁴) ²⁷⁵) ²⁷⁶) ²⁷⁷) ²⁷⁸) ²⁷⁹) ²⁸⁰) ²⁸¹) ²⁸²) ²⁸³) ²⁸⁴) ²⁸⁵) ²⁸⁶) ²⁸⁷) ²⁸⁸) ²⁸⁹) ²⁹⁰) ²⁹¹) ²⁹²) ²⁹³) ²⁹⁴) ²⁹⁵) ²⁹⁶) ²⁹⁷) ²⁹⁸) ²⁹⁹) ³⁰⁰) ³⁰¹) ³⁰²) ³⁰³) ³⁰⁴) ³⁰⁵) ³⁰⁶) ³⁰⁷) ³⁰⁸) ³⁰⁹) ³¹⁰) ³¹¹) ³¹²) ³¹³) ³¹⁴) ³¹⁵) ³¹⁶) ³¹⁷) ³¹⁸) ³¹⁹) ³²⁰) ³²¹) ³²²) ³²³) ³²⁴) ³²⁵) ³²⁶) ³²⁷) ³²⁸) ³²⁹) ³³⁰) ³³¹) ³³²) ³³³) ³³⁴) ³³⁵) ³³⁶) ³³⁷) ³³⁸) ³³⁹) ³⁴⁰) ³⁴¹) ³⁴²) ³⁴³) ³⁴⁴) ³⁴⁵) ³⁴⁶) ³⁴⁷) ³⁴⁸) ³⁴⁹) ³⁵⁰) ³⁵¹) ³⁵²) ³⁵³) ³⁵⁴) ³⁵⁵) ³⁵⁶) ³⁵⁷) ³⁵⁸) ³⁵⁹) ³⁶⁰) ³⁶¹) ³⁶²) ³⁶³) ³⁶⁴) ³⁶⁵) ³⁶⁶) ³⁶⁷) ³⁶⁸) ³⁶⁹) ³⁷⁰) ³⁷¹) ³⁷²) ³⁷³) ³⁷⁴) ³⁷⁵) ³⁷⁶) ³⁷⁷) ³⁷⁸) ³⁷⁹) ³⁸⁰) ³⁸¹) ³⁸²) ³⁸³) ³⁸⁴) ³⁸⁵) ³⁸⁶) ³⁸⁷) ³⁸⁸) ³⁸⁹) ³⁹⁰) ³⁹¹) ³⁹²) ³⁹³) ³⁹⁴) ³⁹⁵) ³⁹⁶) ³⁹⁷) ³⁹⁸) ³⁹⁹) ⁴⁰⁰) ⁴⁰¹) ⁴⁰²) ⁴⁰³) ⁴⁰⁴) ⁴⁰⁵) ⁴⁰⁶) ⁴⁰⁷) ⁴⁰⁸) ⁴⁰⁹) ⁴¹⁰) ⁴¹¹) ⁴¹²) ⁴¹³) ⁴¹⁴) ⁴¹⁵) ⁴¹⁶) ⁴¹⁷) ⁴¹⁸) ⁴¹⁹) ⁴²⁰) ⁴²¹) ⁴²²) ⁴²³) ⁴²⁴) ⁴²⁵) ⁴²⁶) ⁴²⁷) ⁴²⁸) ⁴²⁹) ⁴³⁰) ⁴³¹) ⁴³²) ⁴³³) ⁴³⁴) ⁴³⁵) ⁴³⁶) ⁴³⁷) ⁴³⁸) ⁴³⁹) ⁴⁴⁰) ⁴⁴¹) ⁴⁴²) ⁴⁴³) ⁴⁴⁴) ⁴⁴⁵) ⁴⁴⁶) ⁴⁴⁷) ⁴⁴⁸) ⁴⁴⁹) ⁴⁵⁰) ⁴⁵¹) ⁴⁵²) ⁴⁵³) ⁴⁵⁴) ⁴⁵⁵) ⁴⁵⁶) ⁴⁵⁷) ⁴⁵⁸) ⁴⁵⁹) ⁴⁶⁰) ⁴⁶¹) ⁴⁶²) ⁴⁶³) ⁴⁶⁴) ⁴⁶⁵) ⁴⁶⁶) ⁴⁶⁷) ⁴⁶⁸) ⁴⁶⁹) ⁴⁷⁰) ⁴⁷¹) ⁴⁷²) ⁴⁷³) ⁴⁷⁴) ⁴⁷⁵) ⁴⁷⁶) ⁴⁷⁷) ⁴⁷⁸) ⁴⁷⁹) ⁴⁸⁰) ⁴⁸¹) ⁴⁸²) ⁴⁸³) ⁴⁸⁴) ⁴⁸⁵) ⁴⁸⁶) ⁴⁸⁷) ⁴⁸⁸) ⁴⁸⁹) ⁴⁹⁰) ⁴⁹¹) ⁴⁹²) ⁴⁹³) ⁴⁹⁴) ⁴⁹⁵) ⁴⁹⁶) ⁴⁹⁷) ⁴⁹⁸) ⁴⁹⁹) ⁵⁰⁰) ⁵⁰¹) ⁵⁰²) ⁵⁰³) ⁵⁰⁴) ⁵⁰⁵) ⁵⁰⁶) ⁵⁰⁷) ⁵⁰⁸) ⁵⁰⁹) ⁵¹⁰) ⁵¹¹) ⁵¹²) ⁵¹³) ⁵¹⁴) ⁵¹⁵) ⁵¹⁶) ⁵¹⁷) ⁵¹⁸) ⁵¹⁹) ⁵²⁰) ⁵²¹) ⁵²²) ⁵²³) ⁵²⁴) ⁵²⁵) ⁵²⁶) ⁵²⁷) ⁵²⁸) ⁵²⁹) ⁵³⁰) ⁵³¹) ⁵³²) ⁵³³) ⁵³⁴) ⁵³⁵) ⁵³⁶) ⁵³⁷) ⁵³⁸) ⁵³⁹) ⁵⁴⁰) ⁵⁴¹) ⁵⁴²) ⁵⁴³) ⁵⁴⁴) ⁵⁴⁵) ⁵⁴⁶) ⁵⁴⁷) ⁵⁴⁸) ⁵⁴⁹) ⁵⁵⁰) ⁵⁵¹) ⁵⁵²) ⁵⁵³) ⁵⁵⁴) ⁵⁵⁵) ⁵⁵⁶) ⁵⁵⁷) ⁵⁵⁸) ⁵⁵⁹) ⁵⁶⁰) ⁵⁶¹) ⁵⁶²) ⁵⁶³) ⁵⁶⁴) ⁵⁶⁵) ⁵⁶⁶) ⁵⁶⁷) ⁵⁶⁸) ⁵⁶⁹) ⁵⁷⁰) ⁵⁷¹) ⁵⁷²) ⁵⁷³) ⁵⁷⁴) ⁵⁷⁵) ⁵⁷⁶) ⁵⁷⁷) ⁵⁷⁸) ⁵⁷⁹) ⁵⁸⁰) ⁵⁸¹) ⁵⁸²) ⁵⁸³) ⁵⁸⁴) ⁵⁸⁵) ⁵⁸⁶) ⁵⁸⁷) ⁵⁸⁸) ⁵⁸⁹) ⁵⁹⁰) ⁵⁹¹) ⁵⁹²) ⁵⁹³) ⁵⁹⁴) ⁵⁹⁵) ⁵⁹⁶) ⁵⁹⁷) ⁵⁹⁸) ⁵⁹⁹) ⁶⁰⁰) ⁶⁰¹) ⁶⁰²) ⁶⁰³) ⁶⁰⁴) ⁶⁰⁵) ⁶⁰⁶) ⁶⁰⁷) ⁶⁰⁸) ⁶⁰⁹) ⁶¹⁰) ⁶¹¹) ⁶¹²) ⁶¹³) ⁶¹⁴) ⁶¹⁵) ⁶¹⁶) ⁶¹⁷) ⁶¹⁸) ⁶¹⁹) ⁶²⁰) ⁶²¹) ⁶²²) ⁶²³) ⁶²⁴) ⁶²⁵) ⁶²⁶) ⁶²⁷) ⁶²⁸) ⁶²⁹) ⁶³⁰) ⁶³¹) ⁶³²) ⁶³³) ⁶³⁴) ⁶³⁵) ⁶³⁶) ⁶³⁷) ⁶³⁸) ⁶³⁹) ⁶⁴⁰) ⁶⁴¹) ⁶⁴²) ⁶⁴³) ⁶⁴⁴) ⁶⁴⁵) ⁶⁴⁶) ⁶⁴⁷) ⁶⁴⁸) ⁶⁴⁹) ⁶⁵⁰) ⁶⁵¹) ⁶⁵²) ⁶⁵³) ⁶⁵⁴) ⁶⁵⁵) ⁶⁵⁶) ⁶⁵⁷) ⁶⁵⁸) ⁶⁵⁹) ⁶⁶⁰) ⁶⁶¹) ⁶⁶²) ⁶⁶³) ⁶⁶⁴) ⁶⁶⁵) ⁶⁶⁶) ⁶⁶⁷) ⁶⁶⁸) ⁶⁶⁹) ⁶⁷⁰) ⁶⁷¹) ⁶⁷²) ⁶⁷³) ⁶⁷⁴) ⁶⁷⁵) ⁶⁷⁶) ⁶⁷⁷) ⁶⁷⁸) ⁶⁷⁹) ⁶⁸⁰) ⁶⁸¹) ⁶⁸²) ⁶⁸³) ⁶⁸⁴) ⁶⁸⁵) ⁶⁸⁶) ⁶⁸⁷) ⁶⁸⁸) ⁶⁸⁹) ⁶⁹⁰) ⁶⁹¹) ⁶⁹²) ⁶⁹³) ⁶⁹⁴) ⁶⁹⁵) ⁶⁹⁶) ⁶⁹⁷) ⁶⁹⁸) ⁶⁹⁹) ⁷⁰⁰) ⁷⁰¹) ⁷⁰²) ⁷⁰³) ⁷⁰⁴) ⁷⁰⁵) ⁷⁰⁶) ⁷⁰⁷) ⁷⁰⁸) ⁷⁰⁹) ⁷¹⁰) ⁷¹¹) ⁷¹²) ⁷¹³) ⁷¹⁴) ⁷¹⁵) ⁷¹⁶) ⁷¹⁷) ⁷¹⁸) ⁷¹⁹) ⁷²⁰) ⁷²¹) ⁷²²) ⁷²³) ⁷²⁴) ⁷²⁵) ⁷²⁶) ⁷²⁷) ⁷²⁸) ⁷²⁹) ⁷³⁰) ⁷³¹) ⁷³²) ⁷³³) ⁷³⁴) ⁷³⁵) ⁷³⁶) ⁷³⁷) ⁷³⁸) ⁷³⁹) ⁷⁴⁰) ⁷⁴¹) ⁷⁴²) ⁷⁴³) ⁷⁴⁴) ⁷⁴⁵) ⁷⁴⁶) ⁷⁴⁷) ⁷⁴⁸) ⁷⁴⁹) ⁷⁵⁰) ⁷⁵¹) ⁷⁵²) ⁷⁵³) ⁷⁵⁴) ⁷⁵⁵) ⁷⁵⁶) ⁷⁵⁷) ⁷⁵⁸) ⁷⁵⁹) ⁷⁶⁰) ⁷⁶¹) ⁷⁶²) ⁷⁶³) ⁷⁶⁴) ⁷⁶⁵) ⁷⁶⁶) ⁷⁶⁷) ⁷⁶⁸) ⁷⁶⁹) ⁷⁷⁰) ⁷⁷¹) ⁷⁷²) ⁷⁷³) ⁷⁷⁴) ⁷⁷⁵) ⁷⁷⁶) ⁷⁷⁷) ⁷⁷⁸) ⁷⁷⁹) ⁷⁸⁰) ⁷⁸¹) ⁷⁸²) ⁷⁸³) ⁷⁸⁴) ⁷⁸⁵) ⁷⁸⁶) ⁷⁸⁷) ⁷⁸⁸) ⁷⁸⁹) ⁷⁹⁰) ⁷⁹¹) ⁷⁹²) ⁷⁹³) ⁷⁹⁴) ⁷⁹⁵) ⁷⁹⁶) ⁷⁹⁷) ⁷⁹⁸) ⁷⁹⁹) ⁸⁰⁰) ⁸⁰¹) ⁸⁰²) ⁸⁰³) ⁸⁰⁴) ⁸⁰⁵) ⁸⁰⁶) ⁸⁰⁷) ⁸⁰⁸) ⁸⁰⁹) ⁸¹⁰) ⁸¹¹) ⁸¹²) ⁸¹³) ⁸¹⁴) ⁸¹⁵) ⁸¹⁶) ⁸¹⁷) ⁸¹⁸) ⁸¹⁹) ⁸²⁰) ⁸²¹) ⁸²²) ⁸²³) ⁸²⁴) ⁸²⁵) ⁸²⁶) ⁸²⁷) ⁸²⁸) ⁸²⁹) ⁸³⁰) ⁸³¹) ⁸³²) ⁸³³) ⁸³⁴) ⁸³⁵) ⁸³⁶) ⁸³⁷) ⁸³⁸) ⁸³⁹) ⁸⁴⁰) ⁸⁴¹) ⁸⁴²) ⁸⁴³) ⁸⁴⁴) ⁸⁴⁵) ⁸⁴⁶) ⁸⁴⁷) ⁸⁴⁸) ⁸⁴⁹) ⁸⁵⁰) ⁸⁵¹) ⁸⁵²) ⁸⁵³) ⁸⁵⁴) ⁸⁵⁵) ⁸⁵⁶) ⁸⁵⁷) ⁸⁵⁸) ⁸⁵⁹) ⁸⁶⁰) ⁸⁶¹) ⁸⁶²) ⁸⁶³) ⁸⁶⁴) ⁸⁶⁵) ⁸⁶⁶) ⁸⁶⁷) ⁸⁶⁸) ⁸⁶⁹) ⁸⁷⁰) ⁸⁷¹) ⁸⁷²) ⁸⁷³) ⁸⁷⁴) ⁸⁷⁵) ⁸⁷⁶) ⁸⁷⁷) ⁸⁷⁸) ⁸⁷⁹) ⁸⁸⁰) ⁸⁸¹) ⁸⁸²) ⁸⁸³) ⁸⁸⁴) ⁸⁸⁵) ⁸⁸⁶) ⁸⁸⁷) ⁸⁸⁸) ⁸⁸⁹) ⁸⁹⁰) ⁸⁹¹) ⁸⁹²) ⁸⁹³) ⁸⁹⁴) ⁸⁹⁵) ⁸⁹⁶) ⁸⁹⁷) ⁸⁹⁸) ⁸⁹⁹) ⁹⁰⁰) ⁹⁰¹) ⁹⁰²) ⁹⁰³) ⁹⁰⁴) ⁹⁰⁵) ⁹⁰⁶) ⁹⁰⁷) ⁹⁰⁸) ⁹⁰⁹) ⁹¹⁰) ⁹¹¹) ⁹¹²) ⁹¹³) ⁹¹⁴) ⁹¹⁵) ⁹¹⁶) ⁹¹⁷) ⁹¹⁸) ⁹¹⁹) ⁹²⁰) ⁹²¹) ⁹²²) ⁹²³) ⁹²⁴) ⁹²⁵) ⁹²⁶) ⁹²⁷) ⁹²⁸) ⁹²⁹) ⁹³⁰) ⁹³¹) ⁹³²) ⁹³³) ⁹³⁴) ⁹³⁵) ⁹³⁶) ⁹³⁷) ⁹³⁸) ⁹³⁹) ⁹⁴⁰) ⁹⁴¹) ⁹⁴²) ⁹⁴³) ⁹⁴⁴) ⁹⁴⁵) ⁹⁴⁶) ⁹⁴⁷) ⁹⁴⁸) ⁹⁴⁹) ⁹⁵⁰) ⁹⁵¹) ⁹⁵²) ⁹⁵³) ⁹⁵⁴) ⁹⁵⁵) ⁹⁵⁶) ⁹⁵⁷) ⁹⁵⁸) ⁹⁵⁹) ⁹⁶⁰) ⁹⁶¹) ⁹⁶²) ⁹⁶³) ⁹⁶⁴) ⁹⁶⁵) ⁹⁶⁶) ⁹⁶⁷) ⁹⁶⁸) ⁹⁶⁹) ⁹⁷⁰) ⁹⁷¹) ⁹⁷²) ⁹⁷³) ⁹⁷⁴) ⁹⁷⁵) ⁹⁷⁶) ⁹⁷⁷) ⁹⁷⁸) ⁹⁷⁹) ⁹⁸⁰) ⁹⁸¹) ⁹⁸²) ⁹⁸³) ⁹⁸⁴) ⁹⁸⁵) ⁹⁸⁶) ⁹⁸⁷) ⁹⁸⁸) ⁹⁸⁹) ⁹⁹⁰) ⁹⁹¹) ⁹⁹²) ⁹⁹³) ⁹⁹⁴) ⁹⁹⁵) ⁹⁹⁶) ⁹⁹⁷) ⁹⁹⁸) ⁹⁹⁹) ¹⁰⁰⁰) ¹⁰⁰¹) ¹⁰⁰²) ¹⁰⁰³) ¹⁰⁰⁴) ¹⁰⁰⁵) ¹⁰⁰⁶) ¹⁰⁰⁷) ¹⁰⁰⁸) ¹⁰⁰⁹) ¹⁰¹⁰) ¹⁰¹¹) ¹⁰¹²) ¹⁰¹³) ¹⁰¹⁴) ¹⁰¹⁵) ¹⁰¹⁶) ¹⁰¹⁷) ¹⁰¹⁸) ¹⁰¹⁹) ¹⁰²⁰) ¹⁰²¹) ¹⁰²²) ¹⁰²³) ¹⁰²⁴) ¹⁰²⁵) ¹⁰²⁶) ¹⁰²⁷) ¹⁰²⁸) ¹⁰²⁹) ¹⁰³⁰) ¹⁰³¹) ¹⁰³²) ¹⁰³³) ¹⁰³⁴) ¹⁰³⁵) ¹⁰³⁶) ¹⁰³⁷) ¹⁰³⁸) ¹⁰³⁹) ¹⁰⁴⁰) ¹⁰⁴¹) ¹⁰⁴²) ¹⁰⁴³) ¹⁰⁴⁴) ¹⁰⁴⁵) ¹⁰⁴⁶) ¹⁰⁴⁷) ¹⁰⁴⁸) ¹⁰⁴⁹) ¹⁰⁵⁰) ¹⁰⁵¹) ¹⁰⁵²) ¹⁰⁵³) ¹⁰⁵⁴) ¹⁰⁵⁵) ¹⁰⁵⁶) ¹⁰⁵⁷) ¹⁰⁵⁸) ¹⁰⁵⁹) ¹⁰⁶⁰) ¹⁰⁶¹) ¹⁰⁶²) ¹⁰⁶³) ¹⁰⁶⁴) ¹⁰⁶⁵) ¹⁰⁶⁶) ¹⁰⁶⁷) ¹⁰⁶⁸) ¹⁰⁶⁹) ¹⁰⁷⁰) ¹⁰⁷¹) ¹⁰⁷²) ¹⁰⁷³) ¹⁰⁷⁴) ¹⁰⁷⁵) ¹⁰⁷⁶) ¹⁰⁷⁷) ¹⁰⁷⁸) ¹⁰⁷⁹) ¹⁰⁸⁰) ¹⁰⁸¹) ¹⁰⁸²) ¹⁰⁸³) ¹⁰⁸⁴) ¹⁰⁸⁵) ¹⁰⁸⁶) ¹⁰⁸⁷) ¹⁰⁸⁸) ¹⁰⁸⁹) ¹⁰⁹⁰) ¹⁰⁹¹) ¹⁰⁹²) ¹⁰⁹³) ¹⁰⁹⁴) ¹⁰⁹⁵) ¹⁰⁹⁶) ¹⁰⁹⁷) ¹⁰⁹⁸) ¹⁰⁹⁹) ¹¹⁰⁰) ¹¹⁰¹) ¹¹⁰²) ¹¹⁰³) ¹¹⁰⁴) ¹¹⁰⁵) ¹¹⁰⁶) ¹¹⁰⁷) ¹¹⁰⁸) ¹¹⁰⁹) ¹¹¹⁰) ¹¹¹¹) ¹¹¹²) ¹¹¹³) ¹¹¹⁴) ¹¹¹⁵) ¹¹¹⁶) ¹¹¹⁷) ¹¹¹⁸) ¹¹¹⁹) ¹¹²⁰) ¹¹²¹) ¹¹²²) ¹¹²³) ¹¹²⁴) ¹¹²⁵) ¹¹²⁶) ¹¹²⁷) ¹¹²⁸) ¹¹²⁹) ¹¹³⁰) ¹¹³¹) ¹¹³²) ¹¹³³) ¹¹³⁴) ¹¹³⁵) ¹¹³⁶) ¹¹³⁷) ¹¹³⁸) ¹¹³⁹) ¹¹⁴⁰) ¹¹⁴¹) ¹¹⁴²) ¹¹⁴³) ¹¹⁴⁴) ¹¹⁴⁵) ¹¹⁴⁶) ¹¹⁴⁷) ¹¹⁴⁸) ¹¹⁴⁹) ¹¹⁵⁰) ¹¹⁵¹) ¹¹⁵²) ¹¹⁵³) ¹¹⁵⁴) ¹¹⁵⁵) ¹¹⁵⁶) ¹¹⁵⁷) ¹¹⁵⁸) ¹¹⁵⁹) ¹¹⁶⁰) ¹¹⁶¹) ¹¹⁶²) ¹¹⁶³) ¹¹⁶⁴) ¹¹⁶⁵) ¹¹⁶⁶) ¹¹⁶⁷) ¹¹⁶⁸) ¹¹⁶⁹) ¹¹⁷⁰) ¹¹⁷¹) ¹¹⁷²) ¹¹⁷³) ¹¹⁷⁴) ¹¹⁷⁵) ¹¹⁷⁶) ¹¹⁷⁷) ¹¹⁷⁸) ¹¹⁷⁹) ¹¹⁸⁰) ¹¹⁸¹) ¹¹⁸²) ¹¹⁸³) ¹¹⁸⁴) ¹¹⁸⁵) ¹¹⁸⁶) ¹¹⁸⁷) ¹¹⁸⁸) ¹¹⁸⁹) ¹¹⁹⁰) ¹¹⁹¹) ¹¹⁹²) ¹¹⁹³) ¹¹⁹⁴) ¹¹⁹⁵) ¹¹⁹⁶) ¹¹⁹⁷) ¹¹⁹⁸) ¹¹⁹⁹) ¹²⁰⁰) ¹²⁰¹) ¹²⁰²) ¹²⁰³) ¹²⁰⁴) ¹²⁰⁵) ¹²⁰⁶) ¹²⁰⁷) ¹²⁰⁸) ¹²⁰⁹) ¹²¹⁰) ¹²¹¹) ¹²¹²) ¹²¹³) ¹²¹⁴) ¹²¹⁵) ¹²¹⁶) ¹²¹⁷) ¹²¹⁸) ¹²¹⁹) ¹²²⁰) ¹²²¹) ¹²²²) ¹²²³) ¹²²⁴) ¹²²⁵) ¹²²⁶) ¹²²⁷) ¹²²⁸) ¹²²⁹) ¹²³⁰) ¹²³¹) ¹²³²) ¹²³³) ¹²³⁴) ¹²³⁵) ¹²³⁶) ¹²³⁷) ¹²³⁸) ¹²³⁹) ¹²⁴⁰) ¹²⁴¹) ¹²⁴²) ¹²⁴³) ¹²⁴⁴) ¹²⁴⁵) ¹²⁴⁶) ¹²⁴⁷) ¹²⁴⁸) ¹²⁴⁹) ¹²⁵⁰) ¹²⁵¹) ¹²⁵²) ¹²⁵³) ¹²⁵⁴) ¹²⁵⁵) ¹²⁵⁶) ¹²⁵⁷) ¹²⁵⁸) ¹²⁵⁹) ¹²⁶⁰) ¹²⁶¹) ¹²⁶²) ¹²⁶³) ¹²⁶⁴) ¹²⁶⁵) ¹²⁶⁶) ¹²⁶⁷) ¹²⁶⁸) ¹²⁶⁹) ¹²⁷⁰) ¹²⁷¹) ¹²⁷²) ¹²⁷³) ¹²⁷⁴) ¹²⁷⁵) ¹²⁷⁶) ¹²⁷⁷) ¹²⁷⁸) ¹²⁷⁹) ¹²⁸⁰) ¹²⁸¹) ¹²⁸²) ¹²⁸³) ¹²⁸⁴) ¹²⁸⁵) ¹²⁸⁶) ¹²⁸⁷) ¹²⁸⁸) ¹²⁸⁹) ¹²⁹⁰) ¹²⁹¹) ¹²⁹²

Anadolu'daki tarımsal faaliyetler, Anadolu halkın Asurlu tüccarlarla olan ticari etkileşimlerinde temel bazı belirlemelerde kullanılmıştır. Bunlar, çoğunlukla, yerli halk ve Asurlu tüccarlar arasında düzenlenen borç senetlerindeki ödeme takviminde kullanılan zirai tabirlerdir. Bu tabirler, “*ana/ina harpi*” “hasat zamanına kadar”, *ana/ina şibit niggallim* “orak tutma zamanına kadar”, *ana/ina qitip ka/irānim* “bağ bozumuna kadar”, *ina iddi arāšim* “tohum atma zamanında”, *ana serdim panie* “ilk zeytin mahsulüne kadar”, ve bu tabirlere yakın ifadeler Anadolu halkın borç ödemelerini düzenleyen bir tarihleme sistemi²⁴ olmasının yanı sıra, Anadolu'daki zirai faaliyetleri ve tarımsal zenginliği ifade etmesi açısından da önemli görülmüştür. Bu kullanımların dışında, yine Kültepe tabletlerine yansıtıldığı ölçüde, Anadolu'da farklı tahılların, besin maddelerinin, meyve-sebzelerin, hayvansal gıdaların ve içecek üretiminin çeşitliliği dikkat çekmiştir.

Uluslararası Medeniyet ve Kadın Kongresi Bildirileri, C 1, Ankara 2016, s. 579-595.

24 Sabahattin Bayram, “Kültepe Tabletlerinde Geçen Yeni Bir Vade İfadesi ve Çıkan Neticeler”, *X. Türk Tarih Kongresi Bildirileri, Cilt II*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, C II, Ankara 1990, s. 453-462.; Esmâ Öz, *Kültepe Metinleri Işığında Eski Anadolu'da Tarım ve Hayvancılık*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2014, s. 9-64.

Sonuç

Kültepe tabletlerine göre genel hatlarıyla incelenen Koloni döneminde Anadolu, idari açıdan karmaşık bir yapı sergilemiştir. Merkezi yönetimden uzak, küçük büyük krallıklar ve bunlara bağlı beylikler tarafından yönetilen Anadolu, Kültepe tabletlerinde krallıklar arasında yaşanan koalisyonların ve savaşların varlığı konusunda aydınlatıcı bilgiler sunmuştur. Anadolu'daki krallıklar arasında yaşanan savaşlarda, Anadolu ile tüccarları aracılığıyla ticari ilişkilerde bulunan Asur'un izlediği politikanın, Kültepe tabletlerinde en azından tüccarların ticari faaliyetlerini sürdürmelerini engellemeyecek boyutta, ancak Asur'un siyasi çıkarlarını geliştirecek bir biçimde uygulandığı görülmüştür. Anadolu'daki siyasi teşkilatlanmanın saraylar ve saraylara bağlı memurlar aracılığıyla kurulmuş olması, bu noktada Anadolu'yu meslek sahiplerinin örgütlenmelerinin de sistemli bir merkezi yapının alt unsurları olarak değerlendirilmesine neden olmuştur.

Kültepe tabletleri Anadolu ve Asur arasında gerçekleştirilen ticarete, Asurlu tüccarların kullandıkları yol güzergahları, *kārum* ve *wabartum*lara ilişkin kayıtlarıyla, Anadolu'nun MÖ 2. binyıl başlarındaki tarihi coğrafyasının analiz edilmesi açısından da oldukça önemli bir kaynak olarak görülmüştür. Anadolu topraklarında MÖ 2. binyılın ilk çeyreğinden itibaren iki yüzyılı aşkın bir süre devam ettiği bilinen Koloni Dönemi'ne ait metinler, yalnızca Anadolu'nun siyasi görünümünü aydınlatmamış, aynı zamanda Anadolu'nun sosyo-kültürel ve ekonomik yapısı hakkında da bazı önemli bilgilere ulaşılmasını sağlamıştır. Kültepe tabletlerinde geçen Asurlu olmadığı bilinen kişi adları üzerinde yapılan analizler, Anadolu'da yaşayan halkların tanımlanmasını ve bu halkların inançları hakkındaki kanıların netleştirilmesine olanak sağlamıştır. Kültepe tabletlerinde geçen kişi adları, Hattiler'in, Hurriler'in ve Luviler'in demografik açıdan Koloni Dönemi'nde baskın bir yapı sergilediklerini göstermiş ve bu halkların inançları doğrultusunda Anadolu tanrı panteonunun oldukça zengin bir yapı ortaya çıkardığı gözlemlenmiştir. Koloni döneminde Anadolu kadınların haklarının korunduğu ve aktif ticari hayatın içinde yer alabildikleri ve hatta Anadolu kraliçelerin, neredeyse, kralın sahip olduğu yetkiyle donatıldıkları Kültepe tabletlerinde kayıt altına alınmıştır. Bu hakların edinilmesinde Anadolu coğrafyasının sağladığı zengin tarımsal faaliyetlerin ve bu faaliyetlerle geliştirilen geleneğin varlığı göz önünde bulundurulmuştur. Anadolu'nun ilk tarihi kayıtları niteliğinde olan Kültepe tabletleri, içerdiği tüm bu aktarımlarla, MÖ 2. binyıl başlarındaki Anadolu tarihini ve kültürünü aydınlatan birincil kaynaklar olarak değerini korumuştur.

KAYNAKLAR

Albayrak, İrfan, *Koloni Çağında Yerli Bir Bayan "Madawada"*, III. Uluslararası Hititoloji Kongresi Bildirileri, Ankara 1998, s. 1-14.

Albayrak, İrfan, "*Asur Ticaret Kolonileri Devrinde Kurumlar ve Fonksiyonları*", Basılmamış Doktora Tezi, Ankara 2000.

Albayrak, İrfan, "Asur Ticaret Kolonileri Döneminde Asurlu Tüccarlar ile Yerli Halk Arasındaki İlişkiler", III. Kayseri ve Yöresi Tarih Sempozyumu Bildirileri, Kayseri 2000, s. 35-42.

Albayrak, İrfan, "Eski Anadolu'nun İlk Vasiyetnameleri ve Kadınların İlk Miras Hakları", *Uluslararası Medeniyet ve Kadın Kongresi Bildirileri*, Cilt 1, Ankara 2016, s. 579-595.

Balkan, Kemal, *Mama Kralı Anum-Hirbi'nin Kaniş Kralı Warşama'ya Gönderdiği Mektup*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1957.

Bayram, Sabahattin, "Kültepe Tabletlerinde Geçen Yeni Bir Vade İfadesi ve Çıkan Neticeler", *X. Türk Tarih Kongresi Bildirileri*, C II, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1990, s. 453-462

Bilgiç, Emin, "Anadolu'nun İlk Tarihi Çağının Ana Hatlarıyla Rekonstrüksiyonu" *AÜDTCFD*, 6/5, Ankara 1948, s.489-516.

Bryce, Trevor R., *Luviler Anadolu'nun Gizemli Halkı*, Kalkedeon Yayınları, İstanbul 2010.

Çeçen, Salih, "Kültepe II. Tabaka Vesikalarına Göre Anadolu'nun Siyasî Tarihi İle İlgili Yeni Gelişmeler", *XI. Türk Tarih Kongresi Bildirisi*, Ankara 1990, s. 201-210.

Çeçen, Salih, "Kanis Karumu'nun Diğer Karum ve Wabartumlara KU.AN (amutum) İle İlgili Önemli Talimatları", *Belleten*, LXI/231, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1997, s. 219-232.

Darga, Muhibbe, *Anadolu'da Kadın: On Bin Yıldır Eş, Anne, Tüccar, Kraliçe*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2013.

Erol, Hakan, "Eski Asur Şehir Devletinin Ticari Tekelleşme Politikası", *A.Ü.D.T.C.F. Tarih Araştırmaları Dergisi*, S. 34, Ankara 2015, s. 425-443.

Garelli, Paul, *Les Assyriens en Cappadoce* (AC), Paris 1963.

Günbattı, Cahit, "Kültepe'den AkadlıSargon'a Ait Bir Tablet", *Archi-*

*vumAnatolicum*3, s. 131-155, Ankara 1997.

Günbattı, Cahit, “Two Treaty Texts Found at Kültepe”, ed. J.G. Dercksen, *Assyria and Beyond, Studies Presented to M.T. Larsen*, Leiden, 2004, s.249- 268.

Günbattı, Cahit, “An Eponym List (KEL G) from Kültepe”, *Altorientalische Forschungen*, Vol. 35, Weisbaden 2008, s. 103-132.

Günbattı, Cahit, “Anadolu’nun Politik Manzarası”, *Arkeoatlas*, 01, İstanbul 2011, s. 252-253.

Günbattı, Cahit, *Harsamna Kralı Hurmeli’ye Gönderilen Mektup ve Kaniş Kralları*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2014.

Kulakoğlu, Fikri, “Kültepe Kaniş Karumu: Anadolu’nun En Eski Uluslararası Ticaret Merkezi”, *Anadolu’nun Önsözü Kültepe-Kaniş Karumu*, K.B.Ş.B. Kültür Yayınları, s.40-51, İstanbul 2011.

Kulakoğlu, Fikri, “Uluslararası Ticaret Merkezi Kültepe-Kaniş”, *Aktüel Arkeoloji*, Eylül- Ekim 35, İstanbul 2013, s. 76-101.

Özgüç, Tahsin, *Kültepe-Kaniş*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2005.

Öz, Esmâ, *Asur Ticaret Kolonileri Döneminde Anadolu’nun Etnik ve Sosyal Yapısı*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2005.

Öz, Esmâ, *Kültepe Metinleri Işığında Eski Anadolu’da Tarım ve Hayvancılık*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2014.

Ünal, Ahmet, *Hititler Devrinde Anadolu I*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 2002.

Veenhof, Klaas R., *The Old Assyrian List Of Year Eponyms From Karum Kanis hand Its Chronological Implication*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Seri VI-No. 64, Ankara 2003, s. 6-58.

Veenhof, Klaas R.-Eidem Jesper, *Mesopotamia, The Old Assyrian Period*, Academic Press Fribourg Vandenhoeck & Ruprecht Göttingen 2008.

Yıldırım, Nurgül, *Kültepe Tabletlerinde Geçen Süs Eşyaları*, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2014.

Kısaltmalar

ATHE Kienast, B., Die altassyrischen Textedes orientalischen Seminars der Universität Heidelbergund der Sammlung Erlenmeyer, Berlin 1960.

ELG. Eisser-J. Lewy, Die altassyrischen Rechtsurkunden vom Kültepe, MVAeG 33 ve 35, Leipzig 1930-1935.

ICK Inscriptions Cunéiform du Kültépé, Paris.

